

*Halina Kudlińska**

GLOTTODYDAKTYCZNA WARTOŚĆ TEKSTU HYBRYDALNEGO W NAUCZANIU JĘZYKA OBCEGO (NA MATERIALE JĘZYKA ROSYJSKIEGO I POLSKIEGO)

Słowa kluczowe: tekst hybrydalny, demotywar, reklama społeczna, gra werbalno-wizualna, język rosyjski i polski

Streszczenie. Celem artykułu jest przedstawienie fenomenu tekstu hybrydalnego jako gatunku „nowej kultury pisma” oraz jego roli w dydaktyce języka obcego, zwłaszcza w kształtowaniu kompetencji komunikacyjnej. W tekście zostaną zaprezentowane takie odmiany gatunkowe rosyjskich i (w mniejszym zakresie) polskich tekstów hybrydalnych, jak demotywar i reklama społeczna. Przeprowadzona analiza materiału egzemplifikacyjnego pozwoli na ukazanie znaczącego potencjału dydaktycznego interesującej nas praktyki tekstualnej w nauczaniu języków obcych.

Przedmiot niniejszych rozważań stanowi tekst hybrydalny (zwany także mieszanym, polisemiotycznym i polikodowym¹) jako gatunek post-gutenbergowskiej ery kultury, która preferuje inne niż dotychczas stosowane techniki tworzenia, odbioru i rozumienia przekazu. Cechą charakterystyczną „nowej kultury pisma” jest wzrokocentryzm (Banks 2009, s. 39), czyli dominacja wizualności w produkcji tekstów. Wprawdzie słowo występuje tu z reguły jako integralny składnik przeorganizowanej struktury tekstowej, jednak podstawowym środkiem dyskursu są przedstawienia obrazowe.

Zdaniem wielu badaczy wzrok i widzenie odgrywają centralną rolę w rozumieniu świata, gdyż „obraz przekazuje informacje w sposób całościowy i bezpośredni, a nie – jak słowa – opisowy i linearny. Obraz przynosi rezultat natychmiastowy, jest syntetyczny, przedstawia sytuację od razu w całości. Obraz okazuje się samą treścią, podczas gdy mowa musi z konieczności pełnić rolę pośrednika” (Ellul 1970). John Berger zwraca uwagę na fakt, że „widzenie poprzedza słowa. Dziecko patrzy i rozpoznaje, zanim nauczy się mówić. Widzenie

* halinak@uni.lodz.pl, Zakład Językoznawstwa, Instytut Filologii Rosyjskiej, Uniwersytet Łódzki, 90-522 Łódź, ul. Wólczańska 90.

¹ W rosyjskojęzycznej literaturze przedmiotu odpowiednikiem jest termin креолизованный текст (Анисимова 2003)

jednak poprzedza słowa również w innym sensie. To widzenie ustala nasze miejsce w otaczającym świecie. Wyjaśniamy świat za pomocą słów, słowa jednak nie są w stanie unieważnić faktu, że otacza nas świat” (Berger 1997, s. 7). Według Rudolfa Arnheima, „myślenie domaga się obrazów, a obrazy zawierają myśl” (Arnheim 2011, s. 299). Zdaniem uczonego istnieje tzw. „myślenie wzrokowe” (*visual thinking*), które ma istotny wpływ na kształt tekstualności oraz przebieg procesu komunikacji kulturowej.

Konstrukcja interesującego nas typu tekstu hybrydalnego, oparta na interakcji elementów przynależnych dwóm różnym semiosferom, odpowiada założeniom teorii podwójnego kodowania (Albin 2000, s. 62–63; Doelker 1997, s. 48–60). W świetle tej koncepcji, tworzona w psychice reprezentacja świata opiera się na dwóch odrębnych systemach: słownym i obrazowym. Jednoczesny zapis informacji w obu kodach powoduje łączenie i nakładanie się semiosfer oraz aktywizację odbioru emocjonalnego, co znacznie wzmacnia ich siłę oddziaływania. Dlatego też tekst mieszany jest ważną i atrakcyjną formą współczesnej wielokształtnej, polifonicznej wypowiedzi kulturowej młodego pokolenia oraz znaczącym elementem edukacji językowej w grupie tzw. iGeneration, do której należą także nasi studenci. Jak pokazuje praktyka, analizowana kategoria tekstu wykazuje znaczący potencjał dydaktyczny w nauczaniu języków obcych².

W niniejszej pracy dla celów analizy wykorzystałam dwie rozpowszechnione odmiany gatunkowe rosyjskich i (w mniejszym zakresie) polskich tekstów hybrydalnych: demotywatory i reklamę społeczną.

Demotywator stanowi nowy gatunek dyskursu internetowego, który charakteryzuje się wyrazistą intencją autora, utrwaloną strukturą (przedstawia połączenie umieszczonego w czarnej ramce obrazka lub zdjęcia z komentującym jego zawartość podpisem), typową tematyką oraz realizuje określone wybory stylistyczne. Prezentuje osobisty emocjonalny komentarz autora, pełniąc funkcję zwierciadła i archiwum rzeczywistości socjokulturowej³.

Jak łatwo zauważyć, niezwykle liczną grupę stanowią teksty, które realizują dynamiczny model współistnienia słowa i obrazu⁴ oparty na zasadzie komplementarności. Oznacza to, że oba kanały komunikacyjne (werbalny oraz ikoniczny) budują skomplikowaną siatkę relacji: współstanawiają znaczenia i wspólnie tworzą scaloną, zintegrowaną wypowiedź. W związku z tym, że elementy słowne oraz ikoniczne współdziałają ze sobą w rozmaity sposób, rozpoczyna się różnorodna gra obrazu i warstwy werbalnej. Kategoria gry, stosowana powszechnie w omawianych

² Analizę tekstów hybrydalnych prowadzę ze studentami filologii rosyjskiej w ramach kilku przedmiotów, które służą kształtowaniu kompetencji komunikacyjnej („Filologiczna analiza tekstów”, „Wstęp do semiotyki”, „Mentalność rosyjska w języku i kulturze”).

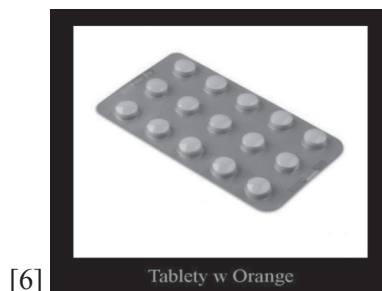
³ Por. definicje demotywatora prezentowane w: <http://pl.wikipedia.org/wiki/Demotywator> [15.05.2012] lub <http://ru.wikipedia.org/wiki/Демотиватор> [15.05.2012]

⁴ Szerzej na temat związku między słowem a reprezentacją wizualną w modelu dynamicznym i statycznym zob. Hopfinger 2003, s. 72.

tekstach powoduje, że w procesie ich dekodowania/interpretacji odbiorca musi łączyć dwa rodzaje aktywności: myślenie wizualne i umiejętność czytania tekstu werbalnego.

Niejednokrotnie przedstawienie wizualne zostaje zderzone z deskrypcją werbalną i w wyniku tej interakcji wymienione dwie płaszczyzny zaczynają ujawniać ukryte analogie i modyfikować swe znaczenia. Często występuje tu realizowana na wiele sposobów gra lingwistyczna odsłaniająca skomplikowaną strukturę systemu leksykalno-semantycznego danego języka, która jest dodatkowo wzmocniana przez obraz. Przedstawię pokrótce kilka najważniejszych typów tego zjawiska.

1. W grze wykorzystuje się **polisemiczne** relacje między leksemami, tj. znaczeniową wielowartościowość słów oraz ich wzajemne przenikanie się w wypowiedzi, np.:

W przytoczonych tekstach rosyjskich i polskich gra polega na współdziałaniu dwóch opozycyjnych znaczeniowych wartości słów polisemicznych. Dwuznacznosc

komunikatu słownego jest wkomponowana w przestrzeń wizualną, albowiem znaki ikoniczne uwytatniają zaszyfowaną w przekazie możliwość dwojakiej segmentacji, por.:

- [1] *Когда жизнь экзаменует, первыми сдают нервы* = pol. *Kiedy życie egzaminuje, jako pierwsze zdają nerwy // Kiedy życie egzaminuje, jako pierwsze zawodzą nerwy.*
Сдавать – 1. ‘пройти проверку каких-л. знаний’; 2. ‘ослабеть физически’
- [2] *Бабки – когда-нибудь их будет у тебя много* = pol. *Babki – kiedyś będziesz mieć ich dużo // Forsa – kiedyś będziesz mieć jej dużo.*
Бабки – 1. (мн.ч.) ‘бабушка’; 2. (жарг.) ‘деньги’
- [3] *Жалко, что способность делиться осталась только у простейших* = pol. *Szkoda, że możliwość dzielenia się (podziału) zachowały jedynie pierwotniaki // Szkoda, że dar dzielenia się zachowały jedynie pierwotniaki.*
Делиться – 1. ‘распадаться на части’; 2. ‘отдавать часть чего-л., принадлежащего себе, кому-л.’
- [4] *Россия занимает 1/7 часть суши, но кто занимает Россию?* = pol. *Rosja zajmuje 1/7 część lądu, ale kto władą Rosją?*
Занимать – 1. ‘заполнить какое-л. пространство’; 2. ‘овладеть какой-л. территорией’
- [5] *Ten, kto się tobą bawi, może okazać się tym, kto pomoże ci się rozwijać.*
Rozwijać się – 1. ‘być rozwijanym, rozkładanym’; 2. ‘przechodzić kolejne etapy rozwoju’
- [6] *Tablety w Orange.*
Tablety – 1. zgrub. od *tabletki, pigułki*; 2. ‘miniaturowe przenośne komputery osobiste’
Orange – 1. ang. ‘pomarańczowy’; 2. ‘międzynarodowa marka telefonii komórkowej’

2. Gra odwołuje się do **homonimicznych** relacji między leksemami, przy czym zazwyczaj na płaszczyźnie semantycznej tekstu dochodzi do niezgodności znaczeń reprezentowanych przez warstwę słowną i wizualną. Owo dialektyczne napięcie i/lub antagonistyczne zderzenie staje się źródłem nowych znaczeń poprzez przedstawione sytuacje metaforyczne, por.:

- [7] *Ласка в больших дозах смертельна* = pol. *Łasica // Czulość* w dużych dawkach grozi śmiercią.
Ласка 1 – ‘проявление любви, нежности’;
Ласка 2 – ‘небольшой хищный зверёк сем. куньих’

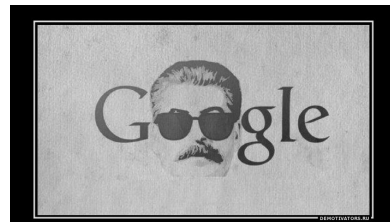
- [8] *Сталин – он как Google. Ты ему слово – он тебе ссылку* = pol. *Stalin jest jak Google. Ty mi słowo – a on tobie zesłanie // link.*
Ссылка 1 – 'вид уголовного наказания';
Ссылка 2 – 'указатель, позволяющий перейти в другой документ в Интернете'
- [9] *Laski. Do niektórych trzeba dojrzeć.*
Laska 1 – 'pręt służący do podpierania się'; *Laska 2* – pot. 'dziewczyna'
- [10] *Chcieliśmy mieć drogi. To mamy cukier drogi, olej napędowy drogi, chleb drogi.*
Drogi 1 – rzecz.droga (l.mn.); *Drogi 2* – przymiotnik

ЛАСКА

в больших дозах смертельна

[7]

Сталин - он как Google

Ты ему слово - он тебе ссылку

[8]

Laski

do niektórych trzeba dojrzeć

[9]

Chcieliśmy mieć drogi

То mamy cukier DROGI, olej napędowy DROGI, chleb DROGI

[10]

3. W analizowanej grze szeroko wykorzystuje się także technikę kalamburową opartą na zjawisku **etymologii ludowej**. Występuje wówczas, gdy scalanie w tekście znaków obu kodów odbywa się poprzez próbę reinterpretacji etymologicznej: drogą wyjaśniania pochodzenia lub znaczenia leksemu na podstawie asocjacji wyłącznie fonetycznych, tj. jego fonetycznego podobieństwa do innego słowa. Oto przykłady:

- [11] *Говорят Медведев завел блох в свитере* = pol. *Mówią, że Miedwiediew postarał się o pchły w swetrze* (zamiast ... *Miedwiediew postarał się o blog na Twitterze*).

Mamy tu do czynienia z procesem upodobnienia nowych rosyjskich pożyczek *блог* oraz *Твиттер* do podobnie brzmiących wyrazów rodzimych *блох* (dop. l.mn. od *блоха*) i *свитер* na zasadzie skojarzenia znaczeń.

W przypadku żartobliwego tekstu [12] *ВВП. Магическая аббревиатура* = pol. *WWP. Magiczny skrótowiec* gra polega na utworzeniu nowej pełnej nazwy od istniejącego oficjalnego skrótu *ВВП (валовой внутренний продукт)*⁵ = *Вино Водка Пиво*. Należy dodać, że analizowany skrót funkcjonuje także powszechnie w języku potocznym jako zaszyfrowane inicjały najważniejszej osoby w państwie *ВВП = Владимир Владимирович Путин*.

[11] Говорят Медведев завёл блох в свитере

[12] МАГИЧЕСКАЯ АББРЕВИАТУРА...
www.WarNet.ua

4. Gra werbalno-wizualna wykorzystuje **deleksykalizację frazeologizmu** przez udosłownienie, tj. powracanie do sensu ich części składowych. Znaki plastyczne wstępują w relacje ironicznej opozycji wobec kodu językowego i rozbijają językowe stereotypy, odświeżając i ilustrując jedno z dwóch możliwych znaczeń, por.:

[13] Человека с открытым сердцем
легче всего найти на операционном столе

[14] Тата мовил
"Обыс высоко зашел мой сын"
Nie mogłem go zawieść

[13] *Человека с открытым сердцем легче всего найти на операционном столе* = pol. *Człowieka z otwartym sercem najłatwiej jest znaleźć na stole operacyjnym*.

С открытым сердцем – 1. frazeologizm 'niczego nie скрывая, честно, искренно'; 2. związek luźny

[14] *Тата мовил „Обыс высоко зашел мой сын”*. *Nie mogłem go zawieść*.

Высоко зашёл – 1. frazeologizm 'osiągnąć coś w życiu, zrobić karierę'; 2. związek luźny.

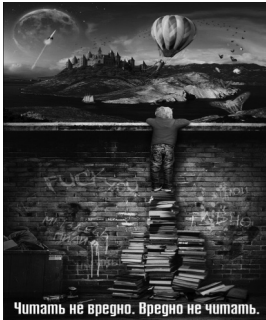
Jak łatwo zauważyć, cała złożona procedura rozszyfrowywania sensu przedstawionych tekstów w sposób aktywny wykorzystuje wiedzę lingwistyczną oraz

⁵ Polskim odpowiednikiem jest skrót PKB (produkt krajowy brutto).

buduje kompetencje kulturowe. Nie ulega wątpliwości, że zastosowane chwytły retoryczne, odnoszące się do formy, znaczenia i użycia elementów tekstu, służą kształtowaniu kompetencji komunikacyjnej. Dodatkowo zaś analiza tekstów hybrydalnych może okazać się prawdziwą zabawą i jednocześnie wędrówką w labiryncie uniwersum symbolicznego współczesnego człowieka, pobudzając tym samym motywację do nauki danego języka.

Teksty hybrydalne wykazują także znaczące walory edukacyjne pod względem treściowym (konwersacyjnym), gdyż regularnie podejmują szeroką tematykę polityczno-społeczną i obyczajową. Mogą zatem służyć jako podstawa materiału do konwersacji i dyskusji poświęconych wielu fundamentalnym problemom natury filozoficznej, etycznej, społecznej itd. Przytoczę kilka przykładów:

a) teksty hybrydalne o tematyce społecznej

[15] Читая не вредно. Вредно не читать.

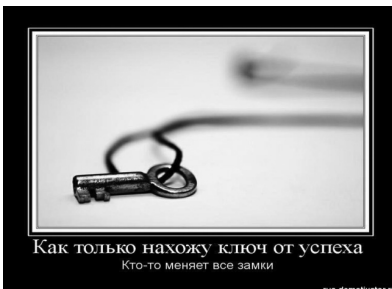
[16]

[15] *Читая не вредно. Вредно не читать* = pol. *Czytanie nie szkodzi. Szkodzi nieczytanie.*

[16] *Ваш ребенок – чистый лист. Кто рядом, тот и заполняет* = pol. *Wasze dziecko jest czystą kartką papieru. Kto jest obok, ten ją zapisuje* (kampania społeczna „Czy jest mi wszystko jedno?”)

Warto podkreślić, że w analizie przytoczonego wyżej tekstu reklamy społecznej można dodatkowo wykorzystać autentyczne spontaniczne napisy na murach, ścianach, płotach wkomponowane w przedstawienie wizualne tekstu.

b) teksty hybrydalne zawierające przesłanie filozoficzne, aforyzm, paradoksalną refleksję:

[17]

[18]

[17] *Как только нахожу ключ от успеха, кто-то меняет замки* = pol. *Zawsze, gdy odnajduję klucz do sukcesu, natychmiast ktoś zmienia zamki.*

[18] *Sumienie jest jak chomik: albo śpi, albo gryzie.*

c) hybrydalne teksty o charakterze realioznawczym:

[19]

В России нет дорог, есть только направления.

[20]

ТОЛЬКО В РОССИИ НА ВОПРОС

«вы знакомы?» можно получить ответ «да так, выпивали пару раз»

[21]

Моя Родина- Россия!
Я сын отчизны своей.

[22]

ЭТО - НАСТОЯЩИЕ ГЕРОИ
а не те, которых показывают по телевизору

[19] *В России нет дорог, есть только направления* = pol. *W Rosji nie ma dróg, są tylko kierunki.*

[20] *Только в России на вопрос «вы знакомы?» можно получить ответ: «да так, выпивали пару раз»* = pol. *Tylko w Rosji na pytanie „Czy się znacie?” można usłyszeć odpowiedź „No cóż, wypiliśmy kilka razy”.*

[21] *Моя Родина – Россия! Я сын отчизны своей* = pol. *Moja Ojczyzna – Rosja! Jestem jej synem.*

[22] *Это настоящие герои, а не те, которых показывают по телевизору* = pol. *To są prawdziwi bohaterowie, a nie ci, których pokazują w TV.*

Fotograficzne przedstawienia obrazowe dokumentują zdarzenia, miejsce i czas, stając się świadectwem realnego segmentu świata z jego odrębnością etniczną i socjokulturową, która może stanowić przedmiot osobnych przemyśleń i dyskusji w ramach procesu glottodydaktycznego. Podobne treści można odnaleźć także w przykładach [2], [4], [8], [11] i [12]. Teksty hybrydalne tej kategorii dynamizują pamięć jednostkową oraz zbiorową i pełnią ważną funkcję, będąc istotnym narzędziem społecznej komunikacji oraz formą uczestniczenia w kulturze.

PODSUMOWANIE

Przedstawiony w artykule wycinek obszernego i skomplikowanego zjawiska, jakim jest tekst hybrydalny, uświadamia ważność tej kategorii tekstu dla procesu nauczania języka obcego. Jak wynika z przeprowadzonej analizy materiału egzemplifikacyjnego, tekst hybrydalny wykazuje znaczący potencjał w glottodydaktyce w związku z ukształtowaniem się nowego rodzaju kompetencji komunikacyjnej, w której komponent werbalny stanowi zaledwie pewną i niewystarczającą część. Odchodzenie od linearności czytania narzuca nowy typ lektury tekstu, który reprezentują analizowane przez nas odmiany gatunkowe.

Cechą charakterystyczną analizowanego typu tekstu jest ukształtowanie określonego modelu współzależności deskrypcji werbalnej i wizualnej polegającej na kondensacji i kompresji procesów informacyjnych. Pomimo swej miniaturowej, kompaktowej formy (co nb. jest zaletą materiału dydaktycznego) teksty demotywatorów i reklamy społecznej tworzą szczególną, zintegrowaną i wieloaspektową słowno-plastyczną jednostkę ekspresji. W każdym przypadku sposób uporządkowania informacji (tj. historia opowiedziana przez sekwencję słów i obrazów) przebiega według stałych reguł i strategii tekstotwórczych. Układ narracyjny jest budowany poprzez szczególny sposób konfiguracji znaków słownych i ikonicznych uwzględniający cały socjokulturowy system ich potencjalnych odniesień.

Dzięki procedurom retorycznym, obejmującym szeroko rozumiane operacje na formie, znaczeniu i użyciu elementów tekstu, odbywa się scalenie w tekście znaków obu kodów na płaszczyźnie technicznej i antropologicznej (semiotycznej). Analiza i interpretacja (dekodowanie, odczytanie) takiego przekazu wymaga od odbiorcy twórczej, aktywnej postawy i służy bezpośrednio kształtowaniu najszerszej pojmowanej kompetencji komunikacyjnej, gdyż wymusza umiejętne posługiwanie się wyuczonymi kodami znaków językowych i kulturowych.

Niebagatelne znaczenie ma również fakt, iż przedstawiony gatunek tekstów pełni z reguły funkcję ludyczną i fascynacyjną, służąc nie tylko realizacji celów językowych, lecz także holistycznej koncepcji kształcenia uwzględniającej emocjonalny i społeczny wymiar komunikacji.

BIBLIOGRAFIA

- Albin K., 2000, *Reklama – przekaz, odbiór, interpretacja*, Warszawa–Wrocław.
- Arnheim R., 2011, *Myślenie wzrokowe*, Gdańsk.
- Banks M., 2009, *Materiały wizualne w badaniach jakościowych*, Warszawa.
- Berger J., 1997, *Sposoby widzenia*, Poznań.
- Doelker Ch., 1997, *Ein Bild ist mehr als ein Bild. Visuelle Kompetenz in der Multimedia-Gesellschaft*, Stuttgart.
- Ellul J., 1970, *Patrzmy inaczej*, „Forum”, nr 25.
- Hopfinger M., 2003, *Doświadczenia audiowizualne: o mediach w kulturze współczesnej*, Warszawa.
- Анисимова Е. Е., 2003, *Лингвистика текста и межкультурная коммуникация (на материале креолизованных текстов)*, Москва.

Spis ilustracji – wykaz źródeł internetowych (data wyszukiwania – 15.04.2012 r.)

- [1] <http://demotivators.to/p/827990/kogda-zhizn-ekzamenuet.htm?comment=2361678>
- [2] <http://bomz.org/demotivators/demotivation.php?demotivator=21393>
- [3] <http://demotivators.to/p/334503/zhalko-chto-sposobnost-delitsya.htm?comment=3822890>
- [4] <http://vdemotivatore.ru/2551-rossiya-zanimaet-17-chast-sushi.html>
- [5] <http://demotywatory.pl/2935270/Ten-kto-sie-toba-bawi>
- [6] <http://demotywatory.pl/3502801/Tablety-w-Orange>
- [7] <http://demotivation.me/1e81qbtwe7gpic.html>
- [8] <http://demotivators.to/p/385950/stalin-on-kak-google.htm>
- [9] <http://demotywatory.pl/2082760/Laski>
- [10] <http://demotywatory.pl/2917350/Chcielismy-miec-drogi>
- [11] <http://demotivation.me/khgrzmoysfgpic.html>
- [12] <http://demotivation.me/4a607mmsd0hzpic.html>
- [13] <http://demotivators.to/p/670828/-cheloveka-s-otkryityim-serdtsem.htm>
- [14] <http://demotywatory.pl/2059540/Tata-mowil->
- [15] <http://www.eksmo.ru/bookman/archive/>
- [16] <http://www.babyblog.ru/user/Bonni/2662184>
- [17] <http://www.demotivs.ru/news/2011-01-07-2337>
- [18] <http://demotywatory.pl/1815331/Sumienie-jest-jak-chomik->
- [19] http://demotes.ru/demotivatori_po_russki/689-v-rossii-net-dorog-est-tolko-napravleniya..html
- [20] <http://demotivation.me/dohbxg6fpi8ppic.html>
- [21] <http://www.demotivs.ru/news/2010-12-27-1046>
- [22] <http://rusdemotivator.ru/luchshie-demotivatory/23787-yeto-nastoyashhie-geroi-a-ne-te-kotoryx-pokazy-vayut-po-televizoru.html>

Halina Kudlińska

DIDACTIC VALUE OF A HYBRID TEXT IN FOREIGN LANGUAGE TEACHING: A SURVEY BASED ON RUSSIAN AND POLISH LANGUAGE MATERIAL

Keywords: Hybrid text, demotivator, social advertising, verbal-visual game, the Russian and the Polish language

Summary. The subject of the analysis is hybrid (creolized, multicode) text as a genre belonging to the so called new culture of writing, whose characteristic feature is the domination of visuality, of pictorial representation in the production of texts. Nowadays, creolized texts exert significant influence on textuality and on the cultural communication process in the young generation. They also have a considerable educational value in the process of foreign language teaching. The examination of selected sub-genres of Russian and Polish hybrid messages (demotivators and public service ads) has proved the following: 1) creolized texts usually play the ludic and the attractive (fascination) function; 2) despite their miniature, compact form they constitute an integrated verbal-visual unit of expression of big semantic capacity; 3) information arrangement (narrative structure) is built through a peculiar way of configuring verbal and iconic signs, such that accounts for a whole cultural system of their potential references.

The textual category under scrutiny seems to comply with the model of “integrating didactics”, which takes into account the holistic character of learning processes since it enables the learners to fully engage in the didactic process and facilitates the forming of linguistic knowledge as well as sociocultural and communicative competence.